

המכון למדעי היהדות ע"ש מנדל / Mandel Institute for Jewish Studies

ספר המקבים א'

Reviewed Work(s): תופתתשהב אצוי מישוריפו תואובמ מע—מיסחוימהו מיונגה—מינוציחה מירפסה
אנהכ מהרבא by א' (מיאנומשח) מיבקמה רפס, מיונגה. אנהכ מהרבא ידי לע מינדמל

Review by: צ. ע. ז. מלמד and E. Z. Melamed

Source:

Tarbiz /

תרביץ

pp. 469-472 (כרך חוברת) תמוז תרצ"ב,

Published by: Mandel Institute for Jewish Studies / המכון למדעי היהדות ע"ש מנדל

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23580591>

Accessed: 22-05-2017 14:03 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Mandel Institute for Jewish Studies / המכון למדעי היהדות ע"ש מנדל is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to
Tarbiz / תרביץ.

<http://www.jstor.org>

בקורת

ספר המקבים א'⁽¹⁾

כהמשך לעבודתו הגדולה תנ"ך עם פירוש מדעי קיבל על עצמו החכם החרוץ מר אברהם כהנא לתת לקהל העברי את ספרי הגנוזים והמיוחסים בתרגום עברי. כבר הספיק לתת לנו את ספר המקבים א', מקור חשוב לתולדותינו בתקופה שידיעותינו בה מעורפלות. הספר יצא בהידור ובצורה נאה ככל הספרים היו'ל ע'י מר כהנא.

לפני שנים מספר התחלנו (מורי הד"ר משה שובה ואני) בנסיון ריקונסטרקציה של ספר זה. על יסוד עבודתנו זו המשותפת אני כותב הדברים שלהלן. אין כאן המקום לדבר על שיטת עבודתנו בריקונסטרקציה אבל אגע בנקודות המשותפות גם למתרגם ספרנו ואלו הן: (א) דיוק במסירת התרגום היוני. (ב) ברירת נוסח נכון מתוך כה"י של התרגום היוני. (ג) התחשבות עם שאר התרגומים וביחוד הסורי. (ד) השוואת הטכסט היוני לפרקים המקבילים שבקדמוניות של יוספוס. I. דיוק במסירת התרגום היוני.

על נקודה זו עמד גם הח' כהנא ובמבואו (עמ' 23) כותב: "המתרגם עשה את מלאכתו באמונה יתרה לגוף העברי והיה מדייק כל כך, עד שמי שבא להחזיר תרגום זה לעברית מוטל עליו רק להיות אף הוא מצדו משועבד לנוסח היווני שלפניו בדייקנות חמורה"⁽²⁾ לא במלים ובביטויים בלבד אלא אף בצירופן של המלים ואז מובטח לו שיעלה בידו לכסות (!) את התרגום היווני בנוסח עברי יפה...⁽³⁾ אבל די לעבור על פרק אחד של התרגום ולהשוותו לטכסט היוני כדי להיווכח שהמתרגם לא שמר על הדיוק ולפעמים גם טעה. אביא כאן דוגמאות אחדות מפרק ג':

(א) בפסוק ד' אנו קוראים ביוני: αἰς ὅς αὐτὸς ἐρευνόμενος (ὁρ. א) εἰς θήραν. מתרגם: וכגור אריה ישאג לטרף. אבל αὐτὸς הוא תרגום של "גור" (יחז' י"ט ב', ג' ה', נחום ב' י"ג, איכה ד' ג') ולא של "גור אריה" כי את הביטוי הזה מתרגם היוני תמיד ב- αὐτὸς λέοντος (בר' מ"ט ט', דב' ל"ג כ"ב, ירמ' נ"א ל"ח) וכן הם מתרגמים גם "כפיר אריות" (שופ' י"ד ה'), ברור שבפסוקנו לא היה כתוב "גור אריה" אבל גם "גור" א"א לכתוב כאן כשם נרדף ל"אריה" כי במקרים כאלה בא תמיד "כפיר" (ישע' ליא ד', עמוס ג' ד', מיכה ה' ד', תה' י"ז י"ב) והיוני מתרגמו αὐτὸς.

⁽¹⁾ הספרים החיצונים—הגנוזים והמיוחסים—עם מבואות ופירושים יוצא בהשתתפות למדנים על ידי אברהם כהנא. הגנוזים, ספרי המקבים (חשמונאים) א'. מתורגם ומפורש ועם כבוא לספרי המקבים א' וב' מאת אברהם כהנא, תל אביב, הוצאת מקורות, תרצ"ב, 80 (עמ' 26±פ').
⁽²⁾ הפיזור שלי. ⁽³⁾ עי' גם בהקדמתו.

על דייקנותו של היוני בתרגום: אריה, כפיר וגור אריה מעיד תרגום נחום ב' י"ב שבו נזכרים ג' אלה בפסוק אחד. אין כל ספק שבפסוקו היה כתוב "כפיר". הפועל $\epsilon\rho\epsilon\upsilon\gamma\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$ הוא תרגום של "שאג" (עמ' ג' ד' ח' ו' עוד) נרדף עם הפועל $\delta\rho\upsilon\sigma\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$ שגם הוא תרגום שאג (בכל ספר תהלים⁴) ובעוד מקומות). שני הפעלים נמצאים בפסוק אחד – הושע י"א ו'. ומכיון שביוני הפועל בצורת פרטיציפיום ברור שבעברי היה כתוב "שואג" שכן נוהג היוני להשתמש בצורת פרטיציפיום בכל מקום שפועל זה בא בעברי בבינוני (שופ' י"ד ה' יחו' כ"ב כ"ה צפ' ג' ג' תה' כ"ב י"ד ק"ד כ"א). אין ספק איפוא שצריך לתרגם: "וכפיר שואג לטרף", והפסוק נכתב עפ"י תה' ק"ד כ"א: הכפירים שואגים לטרף. כנראה ש"גוריא דאריא" שבתרגום הסורי הטעה את כהנא לכתוב "גור אריה" ונעלם ממנו שבכמה מקומות מתרגמת הפשיטתא את המלה "כפיר" ב"גוריא דאריא" (השוה למשל תה' י"ז י"ב).

ב) בפסוק נ"ו אנו קוראים: $\alpha\iota\ \epsilon\lambda\tau\epsilon\nu\ldots\ \alpha\iota\ \mu\eta\eta\sigma\tau\epsilon\upsilon\sigma\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\iota\varsigma\ \gamma\upsilon\nu\alpha\iota\kappa\alpha\varsigma$ ברור שצריך לתרגם: ויאמר... ולמארכי נשים. הענין שזה לדב' כ' ז' וגם שם מתרגמים ה-LXX את "ארשי" בפועל זה. כהנא הראה בהערותיו על מקום זה אלא שבצמצו לא עיין שם ותירגם "וללוקחי נשים" ונעלמה ממנו שחתן כל שנתו אינו זז ממקומו (סוטה ח' ד') וכתוב מפורש הוא: כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא וגו' (דב' כ"ד ה').

ג) הבא לתרגם מיונית של ה-LXX חייב לדעת לכל הפחות אותם אופני הביטוי המשותפים למתרגמים של כל הספרים ודבר זה הוקל במקצת על ידי הקונקורדנציה ל-LXX של H&R שהחוקר מוצא בה עזר. למשל המלה "גבול" מתורגמת בכל ה-LXX בריבים $\delta\rho\alpha$ ועל כן אם אנו מוצאים בפסוק ל"ו $\epsilon\nu\ \pi\acute{\alpha}\sigma\iota\ \tau\omicron\iota\varsigma\ \delta\rho\iota\omicron\iota\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\omega\acute{\nu}$ מוכרחים אנו לתרגם: בכל גבולם (השוה למשל שמ' יג ו' וב-LXX שם) אלא שהח' כהנא לא עמד על זאת ותירגם כאן "בכל גבולותיהם" וכך כמעט בכל הספר.

ד) בפסוק כ"ד אנו קוראים: $\alpha\iota\ \epsilon\delta\acute{\iota}\omega\kappa\omicron\nu\ \alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma$ וצריך לתרגם "וירדפום" ולא "וירדפו אחריהם" כי את הביטוי הזה היה מתרגם היוני $\alpha\iota\ \epsilon\delta\acute{\iota}\omega\ \alpha\upsilon\tau\omega\acute{\nu}$.

ה) בפסוק כ"ט: $\nu\acute{o}\mu\mu\alpha$ =חקות, השוה ויק' י"ח ג' יחו' ה' ו'. פסוקו (להסיר את חקות...) דומה לתה' י"ח כ"ג: וחקתיו לא אסיר מגי. כהנא כותב כאן "המנהגים" בלא יסוד. (אגב, צורת הרבים של מנהג הוא "מנהגות". בספרות התל' אין רבים אבל עי' למשל שו"ת הריב"ש סי' קנ"ח ד' קושטא דף ס' ע"ד; יכין ובוטז ח"א סי' ק"ג, דף כ"ה ע"ד; חוט המשולש סי' קי"ח, דף ל' ע"ב).

ו) בפסוק ל"ד את הביטוי $\pi\epsilon\rho\iota\ \pi\acute{\alpha}\nu\tau\omega\nu\ \omega\acute{\nu}\ \epsilon\beta\omicron\upsilon\lambda\epsilon\tau\omicron$ צריך לתרגם "על כל אשר חפץ" והתרגום "על כל חפצו" הוא בלא יסוד.

ז) בפסוק נ"א $\tau\alpha\pi\epsilon\acute{\iota}\nu\omega\sigma\iota\varsigma$ היא תרגום של "שפלי", תה' קל"ו כ"ג. בליס שהמחבר השתמש כאן במלה זו כדי ליצור לשון נופל על לשון (באבל ובשפלי) צורה אהובה מאד על מחבר הספר. למשל: תחת חפשיה היתה לשפחה שבפיכ פסו' י"א (כהנא לא הרגיש בזה ולא תירגם נכונה); שמעון... תשמעון ב' סיה.

(4) מלבד ע"ד ד' שקריאת ה-LXX שונה.

ח) בפסוק ל"ג: $\tau\rho\acute{\epsilon}\phi\epsilon\iota\nu$ = לגדל (דני' א' ה') וכן מתרגם כאן הסורי 'ולמרביו'. מושג זה רחב יותר מן 'כלכלי' ומכיל גם חינוך.

ט) את $\kappa\alpha\iota\ \eta\lambda\theta\omicron\nu$ שפסוק מ' צריך לתרגם 'ויבואו'. פסוק זה נכתב בסדר הכתוב בשמות י"ט ב'. $\delta\iota\eta\lambda\theta\epsilon\nu$ בפסוק ח' צריך לתרגם 'ויעבר' כרגיל ב-LXX. מר כהנא מתרגם בב' המקומות בפועל 'הלך' שלא בדיוק.

י) פליטות קולמוס:

בפסוק ח' $\xi\lambda\alpha\beta\omicron\nu$ = ממנה (ולא 'מהן') ונמשך ל-יהודה.

בייב $\xi\lambda\alpha\beta\omicron\nu$ = ויקחו (לא 'ויקח').

בז' ציל: העולם (בהיא הידיעה).

בנ' ציל: שרי מאות שרי חמשים, בלא וא' ויום אעפיי שבינונית יש לפני כולם $\kappa\alpha\iota$. עי' שמות י"ח כ"א, כ"ה וב-LXX בב' הפסוקים.

בנ' ציל: אנה. 'לאן' לשון מש' הוא.

פרק ב' נ"ח ציל: עלה השמימה כי גם במ"ב ב' י"א משתמשים ה-LXX בצורת הפסיב.

שם ס"ג: $\delta\iota\alpha\lambda\omicron\gamma\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$ הוא יחיד וצריך לתרגם: עשתונו. בתה' קמ"ז ד' רבים גם ב-LXX. (יא) הוספות בלא יסוד:

בפ"ג כ"ח: 'לשנה' בפעם הב' מיותרת.

בל': 'והוא היה מפור' מיותר כי $\kappa\alpha\iota\ \epsilon\pi\epsilon\rho\acute{\iota}\sigma\sigma\epsilon\upsilon\sigma\epsilon\nu$ = יתר, עי' בסורי והשוה Grimm שם.

יב) כהנא לא עמד על פרובלמה חשובה בספרנו ועייז לא הבין כמה מקומות פשוטים. הפרובלמה היא: השמסת שם ה' בכל הספר. במקום אחר נדון בשאלה זו לכל פרטיה. פה די לציין שרק במקומות מועטים הכניסו תמורת ההשמטה את המלה 'שמים' אבל ברוב המקרים השאירו מבלי כל תמורה. אזכיר פה לדוגמא מקום אחד שכהנא התקשה בפירושו. בג' ח' נאמר: ויעבר (כהנא תיגרם 'וילך') בערי יהודה ויכרת (כ' - ויאבד) רשעים ממנה (כ' - מהן) וישב חרון אף מישראל. כהנא מעיר: 'דוחק הוא לפרשו על דרך א' ס"ד (עי' בפירושו לפסוק זה). ואולי עיקרו: וישב [נדח] מישראל" אבל אין צורך בתיקון אלא יש להשלים ולכתוב: 'וישב חרון אף <ה'> מישראל" ופסוקנו נכתב עפ"י במ' כ"ה ד': קח... והוקע אותם... וישב חרון אף ה' מישראל, אלא שהמתרגם היוני ניקד פה וישב. וכן בעוד כמה וכמה פסוקים יש להשלים את שם ה' כדי שיוכנו לקורא: בצוואת מתתיהו (סוף פיב) יש להשלים כמעט בכל פסוק. כהנא השלים רק במקום אחד (פסוק נ"ו).

יש גם כמה פסוקים שהטכסט היוני השתבש בהם ויש לתקנו לפני התרגום אבל לא מכל מתרגם אפשר לדרוש דרישה חמורה זו.

II. בדרך כלל אפשר לומר שהמתרגם דייק בתרגומו אלא שהירבה ללכת בעקבות כה"י Swete A הדפיסו כטכסט יסודי או בחר באותם הנוסחאות שקיבלו המפרשים השונים ולא עמד לברור בין נוסחאות של כה"י האחרים.

כל המתעסק ב-LXX יודע שא"א לומר שכ"י פלוני טוב וכ"י אלמוני איננו טוב, אלא לשם קביעת נוסח מדויק של ה-LXX יש לבדוק ולהשוות את כה"י של כל ספר וספר לחוד ולמצוא באיזה כ"י נשתמר הנוסח הנכון והקדום של ספר זה, כי מעתיקי כה"י הגדולים הנמצאים בידינו העתיקו כל אחד מכם כ"י שונים, בני תקופות שונות ורצוניות שונות וכתוצאה מזה ספר א' של כ"י

מלוני הועתק מטכסט טוב ומדויק וספר ב'—מטכסט גרוע ומשובש. אין כאן המקום להיכנס בפרטי שאלה זו, אך די להעיר שמתוך עבודתנו כמעט שנתברר לנו שבספר המקבים א' כ"י א וכן כ"י V טובים מן כ"י A וביחוד במקומות שהם מתאימים וחולקים על A.

אסתפק בשתי הערות: א) בג' נ"ו צריך לתרגם: "ויאמר לבוני בתים" ברבים כנוסח V א ($\sigma\iota\chi\acute{\iota}\alpha\varsigma$ = שב-A השתבש ל- $\sigma\iota\chi\acute{\iota}\alpha\nu$) וכן גם בסורי "בתא" ומתאים לשאר הפרטים (נשים, כרמים). ב) בג' ו' צריך לתרגם: "ותצלח התשועה בידו" בה"א הידיעה כנוסח V. השוה לזה את הביטוי: ויצלח המעשה בידם (ב' מ"ז). וכן בהרבה פסוקים שמרו שני כ"י אלה על הנוסח הנכון ובכמה מהם מסכים על ידם גם הסוריי.

III. על חשיבותם של התרגומים האחרים וביחוד הסורי לא אדבר כאן כי זוהי שאלה שעוד לא נמצא לה פתרון אם לפני הסורי היה גם המקור העברי או לא. כי מתוך שינויים רבים שבין הסורי והיוני באים לידי פקפוק בדעה המקובלת שהסורי תירגם מן היוני ותלוי בו. נחכה על כן לבירור השאלה והוצאת מסקנא נכונה.

IV. ערכו של יוספוס לקביעת הטכסט של ספרנו גדול מאד ואדבר ע"ז בפעם אחרת בפרטות ובהרחבה. מתוך תיקוננו במונטססריפט כרך ע"ב (1928) עמ' 202 ואילך אפשר לראות ברורות שכמה השמטות ושיבושים אפשר לתקן ע"י השוואה מדוקדקת של ספרו של ההיסטוריון העברי עם המקור שבידינו שהיה לפניו.

אפשר להעיר כהנה וכהנה על שאר הפרקים, אך יספיקו פרטים אחדים לדון על פיהם את התרגום.

עם כל זאת התרגום טוב וקרוב ללשון המקרא וישר כוחו של החכם כהנא שהתמסר לעבודה הזאת ומעתה לא יהיה ספר זה חתום לפני בני בניהם של החשמונאים ובחג החנוכה יוכל כל בן-ישראל לקרוא ב"מגלת בית חשמונאי". וברכתנו לו: כשם שזכה להוציא ספר זה כך יזכה לגלות את שאר הגנוזים ע"י תרגום מדויק ונכון והיה למופת לצעירי החכמים.

ע. צ. מלמד